

УДК 811.161.2

Мацько Л.І.

ОЗНАКИ КОМУНІКАТИВНОЇ СТІЙКОСТІ І ПОЗИТИВНИХ ЗМІН У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (державотворчі функції української мови)

*Мова – найцінніший ресурс у глобальній схватці XXI ст.
за конкурентні переваги, добробут і владу (Поль Коен)*

*Мова наскрізь антропоцентрична
(Н.Арутюнова)*

У статті висвітлюються закони Європейських організацій і держав та України, які врегульовують мовне і культурне різноманіття в державі Україна та обґрунтовуються державотворчі функції української мови і всебічне забезпечення гармонійного повноцінного розвитку усіх національних мов в Українській державі.

Основою мовної політики сучасної України є розвиток і функціонування української мови як державної поряд з гармонійним розвитком і функціонуванням рідних мов національних спільнот і етнічних груп. Мовна особистість людини складається з природної заданості, мовної спроможності, мовної свідомості, яка формується у процесі розвитку мовлення і поповнює мовнокомунікативну компетентність. Рідна мова – це енергія народу, жива діяльність постійно відтворюваного людського духу, основа і джерело вічного розвитку, що стимулює загальнолюдську духовну силу і культуру до творення.

Ключові слова: державний статус, мови національних спільнот, державотворчі функції, національна ідентичність, мовна особистість.

Зв'язки української мови з культурою в широкому її розумінні лежать в основі формування і тягlosti українського лінгвоетногенезу, культуроетногенезу і націогенезу. Сучасні дослідники визначають основні принципи націогенезу, серед яких мова і культура посідають основне місце: «Є чіткі принципи націогенезу: кожна нація постає на основі генетичного розвитку, духовно-звичаєвих традицій, мови, культури, суспільно-національної і державницької ідеологій» [2, с. 7].

Мова і культура – це дві системи, що в семіотичному просторі одна одної займають значне місце і виконують надзвичайно важливу роль у їх прагматиконах – мова у прагмакультурі, а культура у прагмалінгвістиці. Мовна ідентичність не обходиться без відповідної їй культурної ідентичності, як і культурна ідентичність обов'язково виростає на матеріалі мовної ідентичності, бо і мова, і культура є не зовнішніми ознаками людини, які можна легко набути і яких можна легко позбутися. Вони є внутрішніми

сутностями людини, складовими її свідомості, мовомислення, її мовно-культурної особистості. Можуть бути мовці, що, не знаючи української мови, хочуть у культурі ідентифікувати себе українцями, але це не є повноцінною культурною ідентифікацією. І причина такого стану не тільки у мовній особистості, а й у політиці, ідеології, владі, яка деформує природний порядок постання мовно-культурної ідентичності українських мовних особистостей.

Українська мова належить до основних атрибутів – ідентифікаторів української державності поряд з гербом, прапором, армією, територією, державним устроєм, суспільним укладом. Саме ідентифікаційна функція мови є цементуючим ядром нації, а отже, і її держави. Як засіб спілкування, поширення інформації, мова маркує територію, об'єднуючи людей у суспільство, представляє державний устрій, обслуговує матеріальне виробництво, культурні і соціальні потреби, щоденне життя громадян.

Українська держава прийняла до виконання низку Європейських і власних Законів, якими в ній формується і регулюється етнолінгвопростір: Закон Про мови в Українській РСР (Верховна рада УРСР, 29 вересня 1989 року); Декларація прав національностей України (Верховна Рада України, 1-го листопада 1991 р.); окремий закон Про національні меншини в Україні (1992 р.); Європейська хартія регіональних та міноритарних мов (Рада Європи, 1992 р.); Декларація принципів толерантності (Генеральна конференція ЮНЕСКО 1995 р.); Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин і пояснювальна записка (Фонд міжетнічних відносин, лютий 1998 р.); Гаазькі рекомендації щодо освітніх прав національних меншин та пояснювальна записка (Фонд міжетнічних відносин, жовтень 1996 р.) а також інших постанов і рішень, покликаних до утвердження «Єдності в різноманітностях» та збереження української мови й української етнокультурної спадщини і спадщин інших етносів, що нині живуть в Україні.

Безперечно, цим ми підтримуємо європейську ідентичність, полікультурність і відкритість, національно марковані соціальні простори інших націй та формування міжлінгвокультурної компетентності громадян України.

Основною гарантією життя української мови, її стійкості і розвитку є український мовець – український народ з тисячолітньою історією, життєлюбною філософією, розвиненою наукою, багатою культурою, з досконалими літературно-мистецькими формами мовної комунікації, удержавленими формами життя. Конституція Української держави, у якій у статті 10 записано: «Держава забезпечує всебічний розвиток і

функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України»[6, с. 7-8], є основним законом, що гарантує безпеку нашої мови.

Поняття *двомовність, тримовність, багатомовність* розуміємо як можливість використання кількох і різних мов у міру потреб науково-творчої діяльності і спілкування з іномовними респондентами. При державній українській обов'язковій одномовності ми пропагуємо особистісну багатомовність, бо це збагачує нас інтелектуально, культурно, посилює нашу конкурентну спроможність у сучасному світі, безпеку і життєспроможність.

Результати всеукраїнського опитування у березні 2013 р., проведеного у рамках міжнародного проекту «Регіон, нація і поза ними. Міждисциплінарна і транскультурна реконцептуалізація України» показали, що у порівнянні з 2006 роком визнання української мови як символу держави і рівень володіння нею значно зросли. 95% опитаних вважали, що всі громадяни України повинні володіти українською мовою, а 79 % процентів усього населення уже володіє українською мовою добре і відмінно (У 2006 р. таких було тільки 61%). Понад 90% опитаних вважають, що кожен громадянин України обов'язково повинен володіти українською мовою, 86.4 % населення вимагає від державних службовців знання української мови) [3, с. 70-77].

Поряд з поняттям «мовної особистості» у мовознавчих і психолого-педагогічних науках актуалізуються поєднані з ним поняття «мовна поведінка» на індивідуальному і колективному рівнях та «мовна практика» [7, с. 28-39]. Контекстом для реалізації мовної поведінки особистості є «мовна політика» держави як вихідна позиція та «мовні ситуації», що нею породжуються й детермінуються. Вони зумовлюють «мовний вибір» особистості.

Мовна поведінка – це вибір і реалізація мовного коду соціально вмотивованою мовною свідомістю індивіда чи групи мовці. Цей вибір зумовлюється системою психолінгвістичних, лінгвокультурних, соціоправових чинників, визначальних для комунікативної системи: мова – людина – спільнота – організація, установа – суспільство. Мовна поведінка не завжди збігається з мовним вибором. Якщо у мовця немає мовного виховання, мовного чуття і мовного смаку, то вибір не реалізується у мовній практиці. Саме тут відкривається поле продуктивної пропагандистської мовновиховної діяльності для українських лінгвістів, лінгводидактів, методистів.

Семантичне поле мовної поведінки як соціолінгвістичного категорійного поняття поширюється взаємовпливами, залежностями і

взаємодіями у процесі мовленнєвої діяльності: (мовної свідомості і мовної поведінки), (мовної політики і мовної поведінки), (мовної лояльності [8, с. 49-56] і мовної поведінки), які й формують у єдності палітру мовних ситуацій у сучасному суспільному просторі.

Намагання впроваджувати в Україні другу державну мову – російську – відомий кінорежисер Юрій Ілленко характеризував так: «Що означає словосполучення «друга державна мова»? Вона означає, що ніби існує на цьому терені друга держава. Паралельна держава. Російськомовна держава. Тіньова держава, якій ніби належить лєвова частка економіки, мови, культури, історії, території, віри, сумління і нещастя корінної нації! Проте таке явище в історії має більше виразну і багатогранну дефініцію – окупація» [1]. На тих українських землях, де українців виморозили голодом, репресіями, розсіяли виселеннями й переселеннями, сьогодні розгорнулася справжня окупація і війна. В той час це звучало смішно, нині – сумно і трагічно.

Мова, окрім концептуально-категорійного предметно-семантичного, ідеологічного змісту, містить цілі сфери вербально-ментальних ідентифікативних моралі, етики, естетики, культури традицій, символів, звичаїв, обрядів, способів співжиття і поведінки. Ними маркуються етнолінгвопростір держави, колективна свідомість і етнічна та громадянська спорідненість, зберігається історична пам'ять попередніх поколінь, постулати сьогодення, реалізуються сприйняття, чуття, враження, тобто фактично омовлено і омовлюється все, чим живе даний народ.

Основними державотворчими функціями сучасної української літературної мови є комунікативна, номінативна, мислетворча, пізнавальна, кумулятивна (об'єднавча), ідентифікаційна, репрезентативна функції для усіх громадян етнічних українців і національних спільнот з їх мовами і культурами для успішної праці, натхненної творчості і комфортного громадянського життя у міцній Українській державі.

Хочу звернутися до молодіжної і зокрема до студентської аудиторії: Дорогі юні друзі! Ви – найрідніше, найдорожче і найцінніше, що є в нашого народу, бо Ви і є його майбутнє. Пам'ятайте, що досконале володіння мовою, уміння правильно і легко висловлювати думку – це гідність аристократів духу і розуму.

У мові – пізнання та осягнення соціуму і світу, біорозвитку людини.

Розвиток розуму потребує постійного напруження і боротьби з помилками та невдачами, тому не дозволяйте собі говорити будь-що і як-небудь.

Помилки трапляються там, де немає чіткого уявлення мети, плановості, де відсутня духовна і тілесна рівновага, де грубі емоції панують над розумом.

Дисциплінуюйте свій розум, він потребує порядку, зосередженості, організованості.

Розвивайте в собі почуття гідності власного самостійного мислення: уяви, порівняння, спричинення, узагальнення, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, концептуації (шукайте зерно думки – концепти), категоризації (виводьте смисли).

Ваші можливості величезні: з 12-14 мільярдів нейронів (архітекторів думки) у сучасної людини задіяно до 3-4, а то все – природний резерв.

Шукайте і випробовуйте можливості і властивості нового стилю думки, новопроникнення у мовний матеріал. Вчіться помічати і відчувати процеси народження нового слова, власної думки.

Уникайте злоторчих руйнівних слів, лайливих, пустих.

Для творення розумного мислення потрібне одухотворене якісне мовлення. Тому частіше використовуйте позитивну лексику, ідеотворчу, концептуальну, культуротворчу. Гарна мова ошляхетнює душу і тіло, робить Вас упевненими в собі, вільними.

Наша національна мовосвідомість синтезує в собі досвід, віру, морально-етичні поняття життєствердження, звичаїв, обрядів і традицій попередніх поколінь, сучасне життя українців і світу. Але важливо зрозуміти і пам'ятати, що через Вас сучасна українська мова уже програмує перспективи світогляду і світопонять майбутніх українців. Вони будуть настільки успішними, наскільки встигатиме зі світовим розвитком наша мова, наскільки успішно і продуктивно ми її розвиваємо і зміцнюємо сьогодні.

Ми повинні вже сьогодні активізувати наші мовотворчі процеси мислення і культуромовну діяльність.

Потрібно збільшувати і диференціювати лексикон, особливо науковий, концептуально-категорійний апарат мови, культивувати святість самобутнього мислення, бо без нашого думання нас і нашого світу не буде в перспективі, треба рідною мовою берегти духовно-тілесну єдність української нації.

У XIX столітті українцям відкрив перспективу національно-культурного, а відповідно потім і політично-державницького розвитку Тарас Шевченко, сміливо зламавши російсько-самодержавницьке трактування української мови як крайового діалекту, як «ніде небувалої, неіснуючої, мертвої мови». Звичайно, він мав українськомовних попередників і сучасників, але тільки він силою таланту, духу, правди і сміливості виступив на захист українського народу, його мови, майбутнього і переміг. Навіть російський демократ В.Г. Белінський, рецензуючи поезію Т. Шевченка,

вважав, що тепер уже немає української мови і йому шкода дивитися на те, як маленькі таланти «по-дурному витрачають свої сили, пишучи по-українському для українських селян» [5, с. 76-80]. Правда, Белінський визнавав, що до часів Петра I на Україні всі стани мали спільну українську мову, бо «ідеї найнижчого козака були на одному рівні з ідеями пишного гетьмана». І лише від часів Петра I, українське шляхетство, прийнявши російську владу і звичаї, перейшло на російську мову. Нібито, на думку В.Г. Белінського, освічена частина українців «переросла українську мову». З цієї ганебної думки російського критика вихоплюємо позитивне зерно і формулюємо свою актуальну для нас позицію: єдність усіх українських земель і цілісність української держави, єдність її суспільних груп сприятимуть єдності і цілісності та розвитку української літературної мови. І навпаки: наша українськомовна єдність зміцнюватиме наші державні українські терени. Це залежить від нас – носіїв української мови.

Мовою потрібно жити, переживати світ – нею, дивитися на нього очима нашої мудрості, наших визнаних світом авторитетів, інтелектуалів, науковців, вчених, письменників, митців.

Уміймо красиво жити, свідомо плекати прикмети нашої національної краси, ушляхетнювати і облагороджувати нашу мову, культуру, працю, колег, керівництво, державу. Красиве життя багате щирими витонченими чуттями, думками, діяннями, вчинками, поведінкою.

Кожному громадянину України, а особливо молодій людині, слід усвідомлювати, що одним із перших його громадянських обов'язків є обов'язок поважати державну мову, вивчати, пропагувати її, вміти користуватися сучасною українською літературною мовою в усіх сферах державно-суспільного та виробничого життя. І цей обов'язок належить до честі й гідності громадянина. А кожний, хто зневажає громадянський мовний обов'язок знати державну мову України, втрачає у власній повноцінності, обкрадає і збіднює себе.

Що дає громадянам України вивчення її державної мови – сучасної української літературної мови? Перше – гарантію повноцінно реалізувати всі права і свободи в межах Української держави на всіх виборних, державних, виробничих посадах (незалежно від етнічного походження і віросповідання). Друге – реалізувати творчі можливості в усіх сферах політичного, правничо-управлінського, суспільно-виробничого, наукового та культурно-освітнього життя. Третє – мати доступ до джерел української духовності, культури, науки, літератури, мистецтва, традицій і мати можливість урізноманітнювати свій творчий і духовний світ відповідно до соціальної ролі, інтересів, уподобань. Четверте (а можливо, це перше) – відчуття єдності з державою,

яка про тебе піклується і яку ти зміцнюєш, відчуття єдності із землею, на якій живеш, з народом-творцем і носієм української мови; почуття комфортності від того, що ти вдома, що ти успадковуєш і несеш історичну пам'ять однієї з найдавніших мов, однієї з найдавніших культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афоризми та сентенції Юрія Ілленка. Криниця для спраглих (авт. ідеї уклад. та літ. ред. І. Фаріон; уклад. Л. Ілленко, П. Ілленко, А. Ілленко. – Івано-Франківськ: Місто НВ. 2010, — 160 с.
2. Баган О. Що дасть нам силу? // День. – №225 (22.XII.2007). – С. 7.
3. Бестерс-Дільгер Юмане. Регіональна мовна диференціація України: ознаки стійкості і змін (на матеріалі всеукраїнського опитування 2013 року). // Мова і суспільство. В. 5. ЛНУ ім. Івана Франка, 2-14. С. 70-77.
4. Євтух В.Б. Етнічність: глосарій. / Володимир Євтух. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. — 170 с. Orosz Íldikó, Csetniczkó Istvan. SOCIOLINGUISTIC SITUATION. Íldikó Orosz, Istvan Csetniczkó. The HUNGARIANS IN TRANSCARPATIA / © Tinta Publishers, 1999. – С. 63-84.
5. Зайцев Павло. Життя Тараса Шевченка. Нью-Йорк-Париж-Мюнхен. 1955. – С. 76-80. (усіх 453 с.)
6. Конституція України, стаття 10. – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. Конституція України: Офіційне видання. – К. : Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. – С. 8-9. (усіх 136 с.)
7. Михальчук Оксана. Мовна поведінка як категорія української соціолінгвістики // Мова і суспільство. В. 5. ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 28-39.
8. Яворська Г.М. Специфіка мовної лояльності на пострадянському просторі / Г. Яворська // Мовознавство. – 2013. №5 – С. 49-56.

В статье рассматриваются законы Европейских организаций и государств, а также Украины, которые регулируют языковые и культурные вопросы в государстве Украина. Обосновываются функции современного литературного украинского языка как государственного и гарантии развития всех национальных языков, существующих в Украине.

Основанием языковой политики современной Украины является развитие украинского языка как государственного и функционирование родных языков национальных сообществ и этнических групп. Языковая личность человека состоит из естественной заданности, языкового сознания, речевых возможностей, формирующихся в процессе развития речи и пополняющих лингвокоммуникативную компетентность. Родная речь – это энергия народа, живая деятельность вечно воспроизводящегося человеческого духа, основа и источник развития, стимулирующего общечеловеческую духовную силу и культуру творчества.

Ключевые слова: *государственный статус, языки национальных сообществ, языковая личность, национальная идентичность.*

The article focuses on the laws of European organizations and Ukrainian laws regulating and cultural diversity in Ukraine. Also, state features of Ukrainian language and comprehensive insurance of harmonious and full development of national languages in Ukraine were substantiated in the article.

The basis of the language policy of modern Ukraine is the development and functioning of Ukrainian as the state language along with the harmonious development and functioning of the native languages national communities and ethnic groups. Language personality consists of natural predetermined, language ability, linguistic consciousness which is formed within the development of speech and extends language and communicative competence. Native language is the energy of a nation, a living activity of the human constantly retrieving spirit, a foundation and source of eternal development; it stimulates universal human spiritual power and culture for creativity.

Keywords: *state status, languages of national communities, state forming functions, national identity, language personality.*

УДК 811.161.2'42

Підкамінна Л.В.

МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ «ВОЇН» У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

У статті досліджено особливості моделювання концепту «воїн» у сучасних українських засобах масової інформації. Концепт «воїн» є наразі культурно вагомим для української етноспільноти, позаяк в ментальності українців відбулося переоцінення його значення. Трансформація семантики концепту «воїн» зумовлена зміною поглядів українського суспільства на роль військовослужбовця у захисті та визволенні країни.

Ключові слова: *концепт, воїн, засоби масової інформації, компонент, семантика, контекст, трансформація, ментальність.*

На початку ХХІ століття спостерігаємо зміну парадигми гуманітарних досліджень і спрямування наукових зацікавлень на вивчення мовних картин світу, концептосфери різних націй. Мовні процеси дедалі частіше розглядають у безпосередньому зв'язку з культурою і ментальністю. Вивчення культурної інформації, закодованої в системі тексту, у формальній та семантичній структурі окремих слів, у конотативних компонентах значення лексичних одиниць є актуальною лінгвістичною проблемою, якій присвятили свої праці сучасні українські науковці О. Бондаренко, О. Єфименко, В. Жайворонок, Т. Космеда, Я. Купіна, Н. Молотаєва, Т. Печончик, Т. Рудюк, О. Селіванова, О. Яцкевич та інші.